

A Critical Exploration of Max van Manen’s Methodology and Proposing a Reflective Framework for a Phenomenology of Practice

Touraj Hassanzadeh¹, Mohammad Taghi Iman²Hamid Mahmoodabadi³

1. Industrial Management Institute (IMI), Shiraz, Iran (Corresponding Author).

t.hasanzadeh@simi.ir

2. Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran.

iman@shirazu.ac.ir

3. Department of Accounting, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran.

hamid_mahmoodabadi@yahoo.com

Received: 2025/10/09; Accepted 2026/01/05

Extended Abstract

Introduction and Objectives: The epistemological landscape governing applied disciplines, such as nursing and pedagogy, has undergone a fundamental “interpretive turn,” compelling researchers to investigate the inherent richness of lived experience (tajribih-’i zistih). Within this evolving paradigm, Max van Manen’s hermeneutic phenomenological approach has secured an indispensable position, owing to its success in rendering abstract philosophical concepts into a highly practicable research framework for field practitioners. This methodology is customarily mobilized to cultivate professional acumen (phronesis), aiming specifically to generate “action-sensitive knowledge” (dānish-i ḥassās bih ‘amal).

Van Manen's endeavor deliberately transcends the mere description of observable behaviors, striving instead to penetrate the essential structures and very core of human experience to facilitate profound comprehension. Nevertheless, the pragmatic accessibility of van Manen's method has subjected it to intense scrutiny from philosophical critics, most notably Dan Zahavi. Zahavi contends that van Manen's framework has unduly reduced key Husserlian concepts—such as epoché (epūkhīh) and reduction (taqlīl)—from a radical philosophical shift to mere operational tools. This, he argues, compromises phenomenology's philosophical integrity in favor of a subjective psychology.

This theoretical tension, a classic reflection of the conflict between theoretical rigor and practical utility, confronts researchers with a distinct “methodological impasse” (bunbast-i ravishshinākhfī). Consequently, this article proposes and articulates an innovative “Conceptual Framework of Reflection-Based Phenomenology” (Pidārshināsī-yi mubtanī bar ta'ammul). This framework demonstrates how these two contradictory approaches—philosophical fidelity and practical applicability—can be dialectically integrated into a unified research endeavor. Specifically, this inquiry addresses the following pivotal questions:

1. What are the foundational and procedural activities of van Manen's methodology?
2. What constitutes the core of the philosophical critiques (focusing on Dan Zahavi's critique of van Manen's approach)?
3. How does the proposed framework ultimately resolve this tension?

Methodology: The present inquiry is robustly anchored in the interpretive-critical paradigm and employs a sophisticated qualitative design of critical methodological analysis (taḥlīl-i intiqādī-yi ravishshinākhfī). This research architecture perfectly suits the article's aim, as its objective is not the generation of novel empirical data, but the systematic exegesis, analysis, and comprehensive evaluation of an existing methodology in order to resolve the tension between theoretical fidelity and practical implementation.

Data: The data comprised a purposefully compiled documentary corpus (majmū'ih-i asnādī), which was organized into three distinct strata:

1. Primary methodological texts of Max van Manen, which delineate his six research activities.
2. Key critical texts from philosophical phenomenologists, focusing intensely on Dan Zahavi's arguments.
3. Foundational philosophical texts by pre-eminent thinkers such as Husserl, Heidegger,

and Gadamer, which collectively established the necessary theoretical groundwork for rigorous analytical comparisons.

Analysis process: This collection was subjected to a critical-hermeneutical documentary analysis, unfolding in three distinctive phases:

- Descriptive-interpretive phase: Aiming at a faithful delineation and precise circumscription of van Manen’s method.
- Analytical-comparative phase: Juxtaposing his core concepts against their philosophical antecedents and concomitant critiques.
- Critical-synthetic phase: Encompassing a holistic evaluation of the methodology.

To frame the proposed solution, Paul Ricoeur’s hermeneutical arc (qaws-i hermenūtīkī-yi Pāl Rīkūr) was drawn upon. This allowed the demonstration of the integration of philosophical rigor (Zahavi’s demand) with practical utility (van Manen’s objective) into a singular trajectory, thereby introducing the “Reflection-Based Phenomenology” framework as a viable operational model.

Results: The meticulous analysis ultimately yielded two fundamental achievements.

Primary finding: The systematic reconstruction of Max van Manen’s methodology confirmed its architecture as a praxis-oriented framework built upon the dynamic interplay of six core research activities. Van Manen persistently emphasizes that these activities—such as “attending to the phenomenon” and “reflecting on essential themes”—do not constitute a linear sequence, but rather are interwoven and recursive dimensions through which the researcher dialectically moves. For instance, he regards “describing the phenomenon through writing” not as a final reporting stage, but as the central methodology of the inquiry, thereby transforming the act of writing into an instrument of reflective discovery. To guide this intricate process, van Manen proposes four “existentials of the lifeworld” (ujzistānsīyālhā-yi zīstjahān):

- Lived Space (fażā-yi zīstih)
- Lived Body (badan-i zīstih)
- Lived Time (zamān-i zīstih)
- Lived Human Relation (rābiṭih-’i insānī-yi zīstih)

These function as indispensable heuristic guides for deepening the analysis.

Secondary core finding: Derived from the comparative analysis, this clearly exposed the fundamental methodological schism between van Manen’s applied approach and Dan

Zahavi's philosophical perspective. The focal points of this critical discord were precisely delineated across three main domains:

Domain	Van Manen (Applied)	Zahavi (Philosophical)
Ultimate purpose of phenomenology	Description of subjective experience	Analysis of the correlation of consciousness and the world
Role of epoché and reduction	Practical tools	Radical shift in philosophical attitude
Concept of the phenomenon	Conflated with subjective experience	Distinction between Noesis (nū'īsīs) and Noema (nū'īmā)

These divergences unequivocally crystallize two radically different conceptions: empirical research concerning content (pizhūhish-i tajribī dar bāb-i muhtawā) versus transcendental research regarding the conditions for the possibility of experience (pizhūhish-i muta'ālī dar bāb-i sharāyīṭ-i imkān-i tajribih).

Discussion and Conclusion: The findings of this inquiry affirm a central notion: the methodological tension between van Manen's phenomenology of practice and Zahavi's philosophical critiques ought not to be construed as a methodological error. Instead, this gulf must be strategically conceptualized as a "strategic translation" (tarjumānī-i rāhbur-dī) of an abstract philosophical stance into a tangible research methodology.

Inspired by the Utrecht School, van Manen consciously subordinated philosophical exactitude to operational applicability, purposefully transforming complex concepts into accessible, executable processes for non-specialist practitioners. To intelligently navigate this tension, we propose the "Conceptual Framework of Reflection-Based Phenomenology." Drawing fundamentally upon Paul Ricoeur's hermeneutical arc, this framework establishes the requisite critical awareness through a dialectic of two core moments:

1. Distanciation (fāshilhguzārī): wherein the researcher rigorously interrogates the presuppositions and limitations inherent in the method.
2. Appropriation (taṣīb): through which the inquirer engages existentially and empathetically with the lived experience.

This paradigm empowers researchers to effectively leverage the strengths of van Manen's method in producing action-sensitive knowledge, while simultaneously acknowledging and respecting its philosophical boundaries. The judicious application of van Manen's methodology is, therefore, fundamentally contingent upon this conscious critical engage-

ment. Adopting this reflective posture enables researchers to generate studies that are both academically well-grounded and profoundly meaningful for the domain of practice. The ultimate aspiration is that the transformation of van Manen's method in its application will thus evolve into a committed instrument for producing beneficial and responsible knowledge.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Keywords: Phenomenology of Practice (Pidārshināsī-yi 'amal), Max Van Manen, Lived Experience (Tajribih-'i Zīstih), Dan Zahavi, Methodological Critical Analysis (Tahlīl-I Intiqādī-Yi Ravishshinākhī), Reflection-Based Phenomenology (Pidārshināsī-Yi Muḩtanī Bar Ta'ammul).

Cite this article: Hassanzadeh, Touraj, Iman, Mohammad Taghi, and Mahmoodabadi, Hamid (2026). A Critical Exploration of Max van Manen's Methodology and Proposing a Reflective Framework for a Phenomenology of Practice. *Journal of Humanities Methodology*, 32(126): 7-39.

کاوشی انتقادی در روش‌شناسی مکس ون منن و پیشنهاد چهارچوبی تأملی برای پدیدارشناسی عمل

تورج حسن‌زاده^۱، محمدتقی ایمان^۲

حمید محمودآبادی^۳

۱. سازمان مدیریت صنعتی (IMI)، شیراز، ایران (نویسنده مسئول).

t.hasanzadeh@simi.ir

۲. دپارتمان جامعه‌شناسی دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

motavaselim@ut.ac.ir

۳. سازمان مدیریت صنعتی (IMI)؛ دپارتمان حسابداری دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی،

دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

vahabi.m@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: پارادایم‌های معرفت‌شناختی حاکم بر حوزه‌های کاربردی (نظیر آموزش و پرستاری) دستخوش یک «چرخش تفسیری بنیادین» شده‌اند. این دگرگونی، پژوهشگران را به ساحت کندوکاو در غنای تجارب زیسته سوق داده است و در این ساحت، رویکرد هرمنوتیکی مکس ون منن جایگاهی یگانه یافته است؛ زیرا توانسته است مفاهیم انتزاعی فلسفه را به نوعی چهارچوب پژوهشی قابل‌کاربست برگرداند و بدین‌سان، متنی راهگشا برای متخصصان عمل فراهم آورد.

این روش‌شناسی عموماً با هدف پرورش ژرف‌اندیشی و کیاست حرفه‌ای و تولید «دانش حساس به عمل» اعمال می‌شود. و منمن در این مسیر از توصیف صرف رفتارها فراتر رفته، در پی رسوخ به ساختارهای ذاتی و جوهر تجارب انسانی است تا فهمی اصیل و عمیق‌تر میسر شود. با وجود این، سلاست دسترسی به روش و منمن، آن را آماج تنش‌های معرفتی جدی با منتقدان فلسفی، خاصه دُن زهاوی، قرار داده است. زهاوی قویاً این استدلال را مطرح می‌کند که و منمن، مفاهیم کلیدی هوسرلی (همچون اپوخه و تقلیل) را از مرتبه دگرگونی نگرش رادیکال فلسفی به حد ابزاری صرفاً عملیاتی تنزل داده، و در نتیجه، اصالت پدیدارشناسی فلسفی را قربانی نوعی روان‌شناسی سوپزکتیو کرده است.

این تقابل، پژوهشگران را در برابر یک «بن‌بست روش‌شناختی» قرار می‌دهد که بازتاب‌دهنده تنش دیرین میان صرامت نظری و سودمندی عملی در علوم کاربردی است. این مقاله با ارائه «چهارچوب مفهومی نوآورانه پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» می‌کوشد تا نشان دهد چگونه می‌توان دو رویکرد متضاد را در یک حرکت دیالکتیکی واحد تلفیق نمود. از این منظر، مقاله حاضر به این پرسش‌ها می‌پردازد: مبانی و منمن کدام‌اند؟ هسته اصلی انتقادات فلسفی با تمرکز بر نقد دُن زهاوی به رویکرد وی چیست؟ و چهارچوب پیشنهادی نگارندگان این مقاله چگونه این تنش را مرتفع می‌کند؟

روش: پژوهش کنونی بر مبنای پارادایم تفسیری-انتقادی استوار شده و طرح کیفی تحلیل انتقادی روش‌شناختی را به کار می‌بندد. این طراحی، به دلیل آنکه هدفش نه تولید داده‌های تجربی تازه، بلکه واکاوی نظام‌مند و تحلیل و ارزیابی عمیق یک روش‌شناسی موجود است، کاملاً با اهداف مقاله تناسب دارد. براساس این، «داده»های پژوهش، شامل مجموعه‌ای از اسناد بود که به صورتی هدفمند گردآوری شد و مبنای اصلی تحلیل را شکل داد.

این مجموعه اسنادی در سه لایه متمایز سازمان‌دهی شد: نخست، متون روش‌شناختی بنیادین مکس و منمن؛ دوم، متون انتقادی کلیدی از سوی پدیدارشناسان فلسفی (با تمرکز بر استدلال‌های دُن زهاوی)؛ و سوم، متون فلسفی بنیادین متفکرانی برجسته همچون هوسرل، هایدگر، و گادامر، که بستر نظری لازم برای مقایسه‌های تحلیلی را مهیا کردند. این پیکره اسنادی، تحت تحلیل انتقادی-هرمنوتیکی اسنادی قرار گرفت.

فرایند تحلیلی ما در سه مرحله گشوده شد: الف) مرحله توصیفی-تفسیری: با قصد ترسیم وفادارانه

نوع مقاله: پژوهشی

و مرزبندی دقیق روش و منن؛ ب) مرحله تحلیلی-تطبیقی: که مفاهیم کانونی وی را در تطابق با ریشه‌های فلسفی و نقدهای متعاقب، در کنار هم نهاد؛ و ج) مرحله انتقادی-ترکیبی: که مشتمل بر ارزیابی فراگیر از کل روش‌شناسی بود. برای چهارچوب‌دهی به راه‌حل پیشنهادی، از قوس هرمنوتیکی پل ریکور بهره جستیم. تحلیل تطبیقی در این بخش، امکان داد تا صرامت فلسفی (مطالبه زهاوی) و سودمندی عملی (هدف و منن) را در مسیری واحد ادغام نموده و به این ترتیب، چهارچوب «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» را به‌عنوان الگویی عملی معرفی نماییم.

نتایج: تحلیل موشکافانه‌ای که انجام پذیرفت، نهایتاً به دو دستاورد بنیادین منتج شد. یافته نخست، بازسازی معماری روش مکس و منن بود که آن را چهارچوبی کاملاً پراکسیس‌محور تأیید می‌نماید؛ این چهارچوب بر کنش و واکنش پویای شش فعالیت اصلی پژوهش بنا شده است. و منن مصرانه تأکید می‌کند که این فعالیت‌ها -مانند «توجه به پدیده» و «تأمل بر مضامین اصلی»- توالی خطی ندارند؛ بلکه ابعادی درهم‌تنیده و بازگشتی هستند که محقق به شیوه‌ای دیالکتیکی در آنها سیر می‌کند. برای مثال، وی «توصیف پدیده از طریق نگارش» را نه صرفاً مرحله گزارش‌دهی نهایی، بلکه ابزار کشف تأملی و روش کانونی خود پژوهش تلقی می‌نماید. جهت هدایت این فرایند، و منن چهار «اگزستانسیال زیست‌جهان» (شامل فضای زیسته، بدن زیسته، زمان زیسته، و رابطه انسانی زیسته) را پیشنهاد می‌نماید که ایفاگر نقش راهنمای اکتشافی برای تعمیق تأمل هستند. یافته اصلی دوم از تحلیل تطبیقی حاصل آمد که شکاف بنیادین روش‌شناختی میان رهیافت کاربردی و منن و منظر فلسفی دُن‌زهاوی را آشکار کرد. مواضع کانونی تعارض در سه حوزه انتقادی با دقت مشخص شدند:

۱. هدف پدیدارشناسی: (توصیف تجربه سوژکتیو در قبال تحلیل همبستگی آگاهی و جهان)؛
 ۲. نقش ایوخته و تقلیل: (ابزار عملی در برابر تغییر جهت بنیادی نگرش فلسفی)؛
 ۳. مفهوم پدیده: (آمیخته با تجربه سوژکتیو در تمایز میان نوئسیس و نوئما).
- این واگرای‌ها به‌وضوح دو تصور کاملاً متفاوت از پروژه پدیدارشناختی را متبلور کردند: یکی پژوهش تجربی در باب محتوا و دیگری، پژوهش استعلایی در باب شرایط امکان تجربه. بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌های حاصل از این پژوهش، مفهومی محوری را تأیید می‌نمایند: تنش روش‌شناختی میان پدیدارشناسی عمل و منن و انتقادات فلسفی زهاوی، نباید در قامت خطای

نوع مقاله: پژوهشی

روش‌شناختی تلقی شود؛ بلکه این شکاف، باید به عنوان «ترجمانی استراتژیک» صورت‌بندی شود که نگرش فلسفی انتزاعی را به یک متد پژوهشی ملموس تبدیل کرده است. ون‌منن، با الهام از مکتب اوترخت، عامدانه از دقت فلسفی به نفع کاربردپذیری عملیاتی صرف‌نظر نموده تا مفاهیم پیچیده را برای افراد غیرمتخصص به فرایندهایی «قابل اجرا» بدل کند.

برای عبور هوشمندانه از این کشمکش، ما چهارچوب «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» را پیشنهاد می‌نماییم. این چهارچوب با اتکا بر قوس هرمنوتیکی پل ریکور، آگاهی انتقادی ضروری را از طریق دیالکتیک دو لحظه کانونی برقرار می‌کند:

- لحظه نخست، «فاصله‌گذاری»: که در آن محقق، پیش‌فرض‌ها و محدودیت‌های روش را مورد واکاوی انتقادی قرار می‌دهد.

- لحظه دوم، «تصاحب»: که پژوهشگر با تجربه زیسته، به صورت وجودی و همدلانه درگیر می‌شود.

این چهارچوب به محققان این توان را می‌بخشد که از نقاط قوت روش ون‌منن در تولید «دانش حساس به عمل» بهره‌گیرند؛ درحالی‌که هم‌زمان مرزهای فلسفی آن را نیز تصدیق می‌نمایند. در نتیجه‌گیری نهایی، کاربرد مدبرانه روش ون‌منن، صرفاً در گروهی همین مشارکت انتقادی آگاهانه است. اتخاذ این موضع تأملی، به محققان این قدرت را می‌دهد که مطالعاتی را تولید نمایند که هم‌زمان، برای حوزه عمل معنادار و از نظر دانشگاهی مستدل باشند. هدف غایی این مقاله، دگرگون‌سازی روش ون‌منن (در ساحت کاربرد) به ابزاری متعهد برای تولید دانش نافع و مسئولیت‌پذیر در حوزه عمل است.

واژگان کلیدی: پدیدارشناسی عمل، مکس ون‌منن، تجربه زیسته، دُن‌زاهای، تحلیل انتقادی روش‌شناختی، پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل.

استناد: حسن‌زاده، تورج، ایمان، محمدتقی، و محمودآبادی، حمید (۱۴۰۵). کاوشی انتقادی در روش‌شناسی مکس ون‌منن و پیشنهاد چهارچوبی تأملی برای پدیدارشناسی عمل. مجله روش‌شناسی علوم انسانی ۳۲(۱۲۶): ۷-۳۹.

مقدمه

چشم‌انداز معرفتی حاکم بر علوم انسانی، و در کانون آن رشته‌های کاربردی نظیر آموزش، پرستاری و روان‌شناسی، در دهه‌های اخیر دستخوش تحولی بنیادین شده است که از آن به «چرخش تفسیری»^۱ تعبیر می‌شود. این قلمرو، در گذار از سیطرهٔ پارادایم‌های کمی، به‌نحوی فزاینده به سوی آن دسته از رویکردهای پژوهشی متمایل شده است که برای فهم پیچیدگی‌های کنش و تعامل انسانی، راهی جز کاوش در غنای «تجربهٔ زیسته»^۲ نمی‌شناسند. در چنین چشم‌اندازی است که پدیدارشناسی، در مقام یک سنت فلسفی و روش شناختی وزین، امکانی نوین را فراروی محققان قرار می‌دهد: امکان فراتر رفتن از توصیف صرف رفتارها و در عوض، رسوخ به «ساختارهای ذاتی»^۳ و «جوهر» تجارب انسانی (van Manen, 1990, p. 181).

در میان تفاسیر گوناگون از این سنت، رویکرد هرمنوتیکی مکس ون‌منن جایگاهی بی‌بدیل یافته است. کتاب او، به‌ویژه پژوهش در باب تجربهٔ زیسته، برای شمار کثیری از پژوهشگران در حوزه‌های عملی به منزلهٔ متنی راهگشا بوده است. راز این اقبال فراگیر را باید در توفیق کم‌نظیر او در برگردان مفاهیم انتزاعی فلسفه به یک چهارچوب پژوهشی کاربرست‌پذیر و «انجام‌شدنی» جست‌وجو کرد؛ چهارچوبی که با ارائهٔ شش فعالیت پژوهشی ملموس و چهار اگزیستانسیال‌راهنما، مسیری روشن فراروی پژوهشگران غیرفیلسوف برای ورود به جهان زیستهٔ مشارکت‌کنندگانشان می‌گشاید (van Manen, 1990, pp. 30, 101).

جاذبهٔ رویکرد ون‌منن اما از صرفاً «انجام‌شدنی»^۴ بودن فراتر می‌رود. این روش‌شناسی، متخصصان عرصه‌های عملی را به تولید نوعی معرفت ممتاز فرامی‌خواند: «دانش حساس به عمل»^۵. چنین دانشی مجموعه‌ای از قواعد ابزاری یا دستورالعمل‌های فنی نیست؛ بلکه کیفیتی است که در پی پرورش «ژرف‌اندیشی»^۶ در مقام ظرفیت تأمل عمیق، و «کیاست»^۷ در مقام توانایی عملی و موقعیت‌مند برای کنش درست و بهنگام است (van Manen, 1990, p. 12). در زمانه‌ای که حرفه‌هایی مانند آموزش

-
1. Interpretive Turn
 2. Lived Experience
 3. *Wesensstruktur*
 4. do-able
 5. Action-Sensitive Knowledge
 6. Thoughtfulness
 7. Tact

و پرستاری به‌گونه‌ای فزاینده به سیطرهٔ عقلانیت تکنیکی^۱ و پروتکل‌های استاندارد درآمده‌اند، رویکرد ون‌منن چونان پادزهری عمل می‌کند. او ابزارهایی در اختیار پژوهشگران می‌نهد تا از رهگذر توصیف غنی تجربه، به ابعاد انسانی، اخلاقی و وجودی کنش حرفه‌ای، که اغلب در مدل‌های کمی و مدیریتی مغفول می‌ماند، بازگردند.

باین‌همه، این سهولت دسترسی، هزینه‌ای دربرداشته و روش‌شناسی ون‌منن را آماج تئشی چشمگیر کرده است. این روش از یک سو به سبب ارائهٔ چهارچوبی عملی ستایش می‌شود و از سوی دیگر، با انتقادات بنیادین پدیدارشناسان فلسفی، و در رأس آنان دُن‌زهاوی،^۲ رویاروست. استدلال زهاوی آن است که ون‌منن با درک نادرست از مفاهیم کلیدی همچون اپوخه و تقلیل پدیدارشناختی، آنها را از جایگاه یک «تغییر نگرش فلسفی رادیکال» برای تحلیل ساختارهای استعلایی، به حد یک «ابزار عملی» صرف برای به تعویق انداختن پیش‌فرض‌ها فروکاسته است (Zahavi, 2020, p. 3). از منظر او، پرسش محوری ون‌منن - «این تجربه چگونه است؟» - غایت پدیدارشناسی را از تحلیل «همبستگی» میان آگاهی و جهان، به نوعی روان‌شناسی سوپژکتیو منحرف و بدین ترتیب، اصالت فلسفی آن را مخدوش می‌کند.

نباید اهمیت این نقد عمیق فلسفی را دست‌کم گرفت. اپوخه^۳ و تقلیل^۴ در سنت هوسرلی، نه تکنیک‌هایی برای افزایش عینیت، که قلب تپندهٔ نگرش پدیدارشناختی به شمار می‌روند. این فرایندها به پدیدارشناس مجال می‌دهند تا از جهان مُسلم‌پنداشتهٔ «نگرش طبیعی»^۵ فراتر رود و خود فرایند «معنابخشی» و «پدیدار شدن» جهان در آگاهی را موضوع تأمل خویش کند (Husserl, 1983, p. 60). از این دیدگاه، نقد زهاوی بدین معناست که رویکرد ون‌منن، با عملیاتی‌سازی این مفاهیم، هدف غایی پدیدارشناسی را از پژوهشی استعلایی^۶ در باب شرایط امکان تجربه، به پژوهشی تجربی در باب محتوای تجارب فردی فرو می‌کاهد. چنین تغییری، هرچند برای یک متخصص کاربردی مطلوب به نظر می‌رسد، از منظر یک فیلسوف، به‌مثابه چشم‌پوشی بر بنیادی‌ترین سهم پدیدارشناسی در تاریخ تفکر است.

1. Technical Rationality

2. Dan Zahavi

3. Epoché

4. Phenomenological Reduction

5. Natural Attitude

6. Transcendental

این تقابل، پژوهشگران علوم انسانی را در برابر یک بن‌بست روش‌شناختی قرار می‌دهد. آنان خود را میان دو گزینه ناگوار گرفتار می‌بینند: یا کاربرست روش ون‌من و پذیرش اتهام سطحی‌نگری فلسفی، یا تلاش برای وفاداری به اصول پیچیده فلسفی و در نتیجه، تولید پژوهشی بیگانه با زمینه عملی و نیازهای حرفه‌ای‌شان. این تنگنا، که پیامدهای ملموسی برای پژوهشگران، به‌ویژه دانشجویان، به همراه دارد، ایشان را در میانه راهنمایی‌های متناقض اساتید و داوران سرگردان می‌کند. در نتیجه، آثاری تولید می‌شود که یا در مجامع آکادمیک فاقد اعتبار تلقی می‌شوند، یا هیچ پیوندی با دغدغه‌های واقعی متخصصان برقرار نمی‌کنند.

باید افزود که این محمصه هرمنوتیکی^۱، تنها به قلمرو پدیدارشناسی محدود نمی‌شود، بلکه بازتابی است از یک تنش کلاسیک و دیرینه در کلیت علوم انسانی و اجتماعی کاربردی: دوگانه بنیادین میان «صرامت نظری»^۲ و «سودمندی عملی». پژوهشگران در این حوزه‌ها همواره با این چالش دست به گریبان‌اند که چگونه می‌توانند ضمن وفاداری به مبانی عمیق و پیچیده نظری رشته خود، دانشی بیافرینند که برای کنشگران و متخصصان در میدان عمل، قابل فهم، ملموس و راهگشا باشد. از این منظر، مناقشه حاضر میان رویکرد ون‌من و منتقدان فلسفی او را می‌توان به مثابه صورت‌بندی‌ای انضمامی و دقیق از همین شکاف بنیادین نگریست. بنابراین، تلاش برای یافتن راه‌حلی برای این تقابل، نه فقط خدمتی به پژوهشگران پدیدارشناس، که می‌تواند گامی در جهت ارائه الگویی برای مدیریت این تنش فراگیر در سایر حوزه‌های پژوهش کاربردی نیز تلقی شود.

باید تصریح کرد که ادعای وجود «بحران هویت» پژوهشگران، یافته‌ای تجربی از این پژوهش نیست؛ بلکه استنتاجی روش‌شناختی است که از تحلیل تنش‌های بنیادین میان دو پارادایم رقیب برمی‌آید. باوجوداین، شواهد متنی در ادبیات پژوهش کیفی، این چالش را تأیید می‌کند. برای نمونه، تحلیل‌های متعدد از مقالات مدعی پدیدارشناسی نشان می‌دهد که بسیاری از پژوهشگران، در تمایز نهادن میان توصیف دقیق پدیدارشناختی از یک سو و تحلیل مضمون تفسیری عمومی از سوی دیگر، در عمل دچار چالش هستند (برای مثال (Norlyk & Harder, 2010)). این مطالعات گواهند که پژوهشگران در تلاش

1. Hermeneutic Dilemma

2. Rigor

برای برآوردن هم‌زمان معیارهای «دقت فلسفی» و «ارتباط عملی»، به نوعی آشفتگی روش‌شناختی دچار می‌شوند. بنابراین، «بحران» مورد بحث در این مقاله، نه یک پدیده آماری، که یک «مخمصه هرمنوتیکی» است؛ مخمصه‌ای که در آن، پژوهشگر میان دو الزام متضاد گرفتار آمده و فاقد زبانی روش‌شناختی برای توجیه انتخاب‌های خویش است.

مقاله حاضر بر این استدلال استوار است که شکاف یادشده، نه حاصل یک «خطای روش‌شناختی» از جانب ون منن، بلکه محصول «انتخابی استراتژیک» و آگاهانه برای برگردان یک نگرش فلسفی به روشی کارآمد برای پژوهش است. این انتخاب، در تعهد عمیق ون منن به سنت «مکتب اوترخت»^۱ ریشه دارد؛ مکتبی که غایت اصلی اش نه نظریه‌پردازی محض، که همواره به‌کارگیری بینش‌های پدیدارشناختی برای تعالی بخشیدن به «ژرف‌اندیشی» و «کیاست» در عرصه عمل حرفه‌ای بوده است (van Manen, 2007, pp. 23-24).

با وجود این، صرفاً توجیه این انتخاب برای گشودن گره از این بن‌بست کفایت نمی‌کند. از این‌رو، هدف اصلی این پژوهش، فراتر از این تحلیل، ارائه یک چهارچوب مفهومی نوآورانه با عنوان «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» است. این چهارچوب، که بر قوس هرمنوتیکی^۲ پل ریکور استوار است (Ricoeur, 1981, p. 158)، در پی آن است که میان این دو قطب، پلی مفهومی برقرار کند. چهارچوب پیشنهادی می‌کوشد تا نشان دهد چگونه می‌توان این دورویکرد در ظاهر متضاد را در یک حرکت دیالکتیکی واحد تلفیق کرد. ریکور بر آن بود که فهم عمیق، مستلزم حرکتی پیوسته میان دو لحظه^۳ است: لحظه «فاصله‌گذاری»،^۴ که در آن با نگاهی انتقادی و عینی به پدیده می‌نگریم، و لحظه «تصاحب»،^۵ که در آن به صورتی وجودی و همدلانه با معنای آن درگیر می‌شویم (Ricoeur, 1981, pp. 131, 182). چهارچوب «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» با به‌کارگیری این الگو، به پژوهشگران نشان می‌دهد که چگونه می‌توانند ضمن پذیرش نقدهای فلسفی و پاسخگویی به آنها (لحظه فاصله‌گذاری)، به هدف اصلی خود یعنی تولید دانشی غنی و کارآمد برای عمل (لحظه تصاحب) وفادار بمانند.

-
1. The Utrecht School
 2. Hermeneutic Arc
 3. Moment
 4. Distanciation
 5. Appropriation

براساس این، مقاله به پرسش‌های زیر پاسخ خواهد داد:

۱. مبانی و فعالیت‌های روش‌شناختی «پدیدارشناسی عمل» و منن کدام‌اند؟
۲. هسته اصلی انتقادات فلسفی وارد بر این روش‌شناسی چیست؟
۳. چهارچوب «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» چگونه به پژوهشگران یاری می‌رساند تا با اذعان به محدودیت‌های فلسفی، از نقاط قوت عملی روش و منن برای تولید تحقیقی دقیق و معنادار بهره‌جویند؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

این بخش، با هدف ارائه مروری جامع، تحلیلی و درعین حال انتقادی بر بنیادهای پدیدارشناسی هرمنوتیک، تدوین یافته است. غایت آن است که نشان داده شود چگونه ریشه‌های عمیق و پرشاخ‌وبرگ فلسفی این حوزه، بستری نظری، پیچیده و چندوجهی برای روش‌شناسی‌های معاصر فراهم آورده‌اند؛ بستری که درک روش‌شناسی‌های کاربردی امروز، بدون فهم مناقشات و تحولات درونی آن، ناقص و ابتر خواهد ماند.

ریشه‌های فلسفی: از هوسرل تا گادامر و مرلو-پونتی

پدیدارشناسی مدرن با ندای نام‌آشنای ادموند هوسرل برای «بازگشت به خود چیزها!» سرآغاز می‌شود؛ فراخوانی که در واقع طغیانی بود علیه روان‌شناسی‌گرایی^۱ و پوزیتیویسم حاکم بر زمانه. رویکرد او، که به پدیدارشناسی توصیفی یا استعلایی شهره است، بر واکاوی دقیق و موشکافانه ساختارهای آگاهی تمرکز دارد. برای هوسرل، نقطه عزیمت هر پژوهش اصیلی، «زیست‌جهان»^۲ است؛ همان دنیای بی‌واسطه، غنی و پیشانظری که در زندگی روزمره در آن غوطه‌وریم و آن را امری بدیهی می‌پنداریم (Husserl, 1970, p. 121). اصل بنیادین فلسفه او، «قصیدیت»^۳ بر پیوند ناگسستنی و ذاتی آگاهی و جهان پای می‌فشارد: آگاهی همواره «آگاهی از چیزی» است و این ساختار همبستگی میان فعل آگاهی (نونسیس)^۴ و ابژه یا

1. Psychologism
2. Lebenswelt
3. Intentionality
4. Noesis

متعلق آن (نوئما)،^۱ کانون تحلیل پدیدارشناختی را تشکیل می‌دهد. هوسرل برای نیل به این ساختارها، دو ابزار روش‌شناختی کلیدی پیش می‌نهد: اپوخه یا تعلیق «نگرش طبیعی» و سپس، تقلیل پدیدارشناختی. این فرایندها صرفاً کنار گذاشتن پیش‌فرض‌ها نیستند، بلکه تغییر نگرشی رادیکال‌اند که به فیلسوف اجازه می‌دهند تا از جهان واقعیات مسلم پنداشته، به جهان پدیدارها و نحوه معنادار شدن آنها در آگاهی گذار کند. غایت نهایی این تقلیل، وصول به «ذات» یا «ایدوس»^۲ پدیده است؛ یعنی کشف آن ساختار ثابتی که یک تجربه را همان چیزی می‌کند که هست و آن را از دیگر تجارب متمایز می‌کند (Husserl, 1983, p. 10). بنابراین، پدیدارشناسی هوسرلی در پی توصیف صرف موارد فردی نیست، بلکه سودای کشف ماهیت کلی و جهان‌شمول تجربه را در سر دارد.

شاگرد او، مارتین هایدگر، هرچند از استاد خود تأثیر پذیرفت، اما مسیر پدیدارشناسی را به جانب هرمنوتیک و هستی‌شناسی دگرگون کرد. وی به جای آگاهی استعلایی و بی‌جسم هوسرلی، بر «دازاین» یا همان وجود خاص انسان و ساختار بنیادین آن یعنی «بودن-در-جهان»^۳ متمرکز شد (Heidegger, 1962, p. 32). از منظر هایدگر، «فهم»^۴ نه یک فعالیت شناختی صرف در میان سایر فعالیت‌ها، که خود ساختار بنیادین و هستی‌شناختی وجود دازاین است. انسان بودن، فهمیدن است. «دور هرمنوتیکی»^۵ این فرایند را به خوبی توصیف می‌کند؛ دوری که نشان می‌دهد فهم، فرایندی خطی از جزء به کل نیست. ما همواره با مجموعه‌ای از پیش‌فهم‌ها که از تاریخ و زبان به ارث برده‌ایم، به تفسیر گام می‌نهم، اما در مواجهه با خود پدیده، این پیش‌فهم‌ها به چالش کشیده شده و مورد بازنگری قرار می‌گیرند. همین حرکت دیالکتیکی مداوم میان پیش‌فهم و متن، میان کل و جزء، است که امکان تعمیق بی‌پایان فهم را فراهم می‌آورد و مفسر را به بازاندیشی مداوم در موضع خویش فرامی‌خواند.

پس از هایدگر، هانس-گئورگ گادامر^۶ هرمنوتیک را به فلسفه‌ای تمام‌عیار بدل کرد که بر ابعاد تاریخی و

1. Noema

2. Eidos

3. Being-in-the-world (*In-der-Welt-sein*)

4. Understanding (*Verstehen*)

5. Hermeneutic Circle

6. Hans-Georg Gadamer

زبانی فهم تأکید می‌ورزید. او در شاهکار خود، حقیقت و روش،^۱ استدلال می‌کند که «پیش‌داوری‌ها»، آنچنان که در عصر روشنگری تصور می‌شد، نه موانع فهم، که شرایط امکان آن هستند. فهم اصیل، نه از طریق زدودن پیش‌داوری‌ها، بلکه از طریق آگاه شدن از آنها و به گفتگو و اداشتشان با متن حاصل می‌شود. فهم از طریق «آمیزش افق‌ها»^۲ - افق معنایی تاریخی مفسر و افق خود پدیده - رخ می‌نماید (Gadamer, 2004, p. 317). این فهم، محصول گفت‌وگویی دیالکتیکی با «سنت» است که در آن، مفسر افق معنایی خویش را در معرض افق تاریخی متن قرار می‌دهد و از این آمیزش، فهمی اساساً نوین و غنی‌تر پدیدار می‌شود که نه به مفسر تعلق دارد و نه به متن، بلکه در فضای بینابینی این گفتگو زاده می‌شود. در این میان، فیلسوف فرانسوی، موريس مرلو-پونتی با طرح مفهوم «بدن زیسته»، بر این نکته پای فشرده تجربه ما از جهان، پیش از هر چیز، تجربه‌ای بدنمند است (Merleau-Ponty, 1962, p. viii). بدن صرفاً یک ابژه فیزیکی در میان سایر ابژه‌ها نیست، بلکه جایگاه و واسطه اصلی ما برای بودن - در - جهان و شرط امکان هرگونه ادراک و معنابخشی است؛ بینشی که رویکردهای دوگانه‌انگار و تقلیل‌گرایانه به بدن را عمیقاً به چالش می‌کشد.

پدیدارشناسی کاربردی: ون‌منن و منتقدان او

همین بنیادهای فلسفی غنی و پیچیده، بستری برای روش‌شناسی‌های کاربردی فراهم آوردند. در این میانه، رویکرد مکس ون‌منن به‌عنوان یک روش‌شناسی عمل‌گرا^۳ شناخته می‌شود که بر شالوده‌شش فعالیت پژوهشی پویا و چهار «اگزستانسیال زیست‌جهان» استوار است (van Manen, 1990, pp. 30). با وجود این، این رویکرد آماج نقدهای جدی و بنیادین دُن‌زاهوی قرار گرفته که معتقد است ون‌منن مفاهیم کلیدی هوسرل را به خطا تفسیر کرده و آنها را از محتوای فلسفی‌شان تهی کرده است (Zahavi, 2020, p. 1). ون‌منن در پاسخ، استدلال می‌کند که رویکرد او نه یک پدیدارشناسی فلسفی محض، که نوعی «پدیدارشناسی عمل» است که در سنت «مکتب اوترخت» ریشه دارد (van Manen, 2007, pp. 23-24)؛ مکتبی که همواره بر به‌کارگیری بینش‌های پدیدارشناختی برای فهم عمیق‌تر عمل حرفه‌ای و پرورشی تأکید داشته است. هدف غایی این مکتب، نه تولید نظریه‌های انتزاعی، که تولید «دانائی

1. Truth and Method (*Wahrheit und Methode*)
 2. Fusion of Horizons
 3. Practice-Oriented Methodology

پاتیک^۱ بود: نوعی فهم غیرشناختی، بدنمند و مبتنی بر حس که در خود عمل حرفه‌ای نهفته است و به پرورش «کیاست»^۲ و «ژرف‌اندیشی»^۳ در کنشگران می‌انجامد (van Manen, 2007, pp. 23-24). این تمرکز بر دانایی پاتیک، رویکرد ون منن را نه یک ساده‌سازی سطحی، که تلاشی هدفمند برای وصول به نوعی متفاوت از معرفت آشکار می‌کند. موضع ون منن زمانی پیچیده‌تر می‌شود که نقش او را در مقام یک منتقد بنگریم. وی خود یکی از منتقدان جدی رویکردهایی چون «تحلیل تفسیری پدیدارشناختی»^۴ است (Smith & Flowers & Larkin, 2009)، و استدلال می‌کند که این رویکردها با تمرکز بیش از حد بر تفسیر تفسیر شرکت‌کننده (هرمنوتیک مضاعف)^۵، از خود پدیده و تجربه زیسته فاصله می‌گیرند (van Manen, 2017). این موضع نشان می‌دهد که ون منن خود را نه یک عمل‌گرای صرف، که مدافع مرزهای «پدیدارشناسی کاربردی معتبر» می‌داند.

بازخوانی پیشینه پژوهش، این واقعیت را مبرهن می‌کند که جامعه علمی در مواجهه با خلأ روش‌شناختی موجود، به جای تمهید یک سنتز مستقیم، عمدتاً به مهار این تنش از مسیر راهکارهای جایگزین معطوف بوده است. دسته‌ای از این راهکارها، در هیئت «راهنماهای پیمایشی»، پژوهشگران را قادر می‌کنند تا در میان پارادایم‌های رقیب، گزینشی آگاهانه داشته باشند و از پیامدهای تلفیق ناهمگون رویکردها اجتناب ورزند (Norlyk & Harder, 2010). راهکار دیگر، در «مرزبندی عمل‌گرایانه» متبلور می‌شود؛ رویکردی که بر تمایز نیازهای علوم کاربردی از فلسفه استعلایی تأکید ورزیده و حتی مورد تأیید منتقدانی چون زاهاوی نیز قرار گرفته است، آنجا که به امکان چشم‌پوشی از صرامت اپوخره در برخی زمینه‌های غیرفلسفی اذعان می‌کند (Zahavi, 2020). در این میان، شاخص‌ترین راهکار بدیل، در قالب مدلی فراتروریک عرضه شده که می‌کوشد با بازمعماری «پدیدارشناسی کاربردی» به مثابه یک برنامه پژوهشی میان‌رشته‌ای، به معضل مشروعیت این حوزه پاسخ داده و جایگاه آن را در سپهر دانشگاهی تثبیت نماید (Burch, 2021).

-
1. Pathic Knowing
 2. Tact
 3. Thoughtfulness
 4. Interpretative Phenomenological Analysis (IPA).
 5. Double Hermeneutic

در چنین چشم‌اندازی است که چهارچوب «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل»، که در این جستار مطرح می‌شود، نه به‌مثابه یک رقیب، بلکه در جایگاه مکملی بایسته برای راه‌حل‌های پیشین و در سطحی متمایز، نقش‌آفرینی می‌کند. حال آنکه مدل‌های رشته-محور به پرسش‌های کلان «چیستی» و «چرایی» پدیدارشناسی کاربردی می‌پردازند، این چهارچوب، پاسخگوی پرسش بنیادین «چگونگی» برای پژوهشگر منفرد است. منطق درونی چهارچوب حاضر، که بر حرکت دیالکتیکی میان «فاصله‌گذاری» و «تصاحب» استوار است (Ricoeur, 1981)، به‌مثابه قطب‌نمایی مفهومی و درعین‌حال، ملموس، راهکاری برای گشودن «تنگنای هرمنوتیکی» پیش روی پژوهشگر ارائه می‌دهد. این چهارچوب، درحقیقت، به آن فرایند تأملی ژرفی جامه عمل می‌پوشاند که کیفیت هر پژوهش پدیدارشناختی معتبری در گرو آن است. برای شفاف‌سازی بیشتر این تمایز، جدول ۱ تفاوت‌های کلیدی میان این دو رویکرد را به‌صورت نظام‌مند مقایسه می‌کند.

جدول ۱. تحلیل تطبیقی راه‌حل‌های روش‌شناختی برای معضل پدیدارشناسی کاربردی (AP)

ویژگی	«چهارچوب پیشنهادی: پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل»	«پدیدارشناسی کاربردی به‌مثابه برنامه میان‌رشته‌ای» (Burch, 2021)
فیلسوف محوری	پل ریکور	ادموند هوسرل (در تفسیری نوین برای «پدیدارشناسی هسته‌ای» ^۱) و مارتین هایدگر (به‌مثابه الگوی ادغام)
کانون راه‌حل	فرایند شناختی-وجودی پژوهشگر منفرد (یک «مسیر هرمنوتیکی»)	ساختار و تعریف یک رشته دانشگاهی (یک «برنامه پژوهشی»)
هدف اصلی	ارائه نوعی قطب‌نمای روش‌شناختی که پژوهش را به سوی ترکیبی از صلابت فلسفی و معنابخشی عملی هدایت کند.	ارائه منشوری رشته‌ای که جایگاه پدیدارشناسی کاربردی را به‌مثابه یک حوزه میان‌رشته‌ای مشروع، متمایز و کارآمد تثبیت نماید.

«پدیدارشناسی کاربردی به‌مثابه برنامه میان‌رشته‌ای» (Burch, 2021)	«چهارچوب پیشنهادی: پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل»	ویژگی
مسائل میان‌رشته‌ای، پدیدارشناسی هسته‌ای، فهم برساننده، ادغام.	قوس هرمنوتیکی، فاصله‌گذاری، تصاحب، سادگی ثانویه.	مفاهیم کلیدی
معضل رشته: پدیدارشناسی کاربردی چگونه می‌تواند موجودیت خود را توجیه کرده و ارزش منحصربرفردش را برای جامعه آکادمیک مبرهن سازد؟	معضل پژوهشگر: چگونه می‌توان تنش میان صرامت نظری و سودمندی عملی را در فرایند پژوهش، شخصاً مدیریت کرد؟	پاسخ به ...
وضع معیارهای شفاف برای مشروعیت‌سنجی؛ ارائه دفاعیه‌ای مستحکم در برابر اتهام عدم تمایز؛ ترویج همکاری‌های میان‌رشته‌ای.	ارائه فرایندی ملموس و اجرایی برای پژوهشگر؛ راهکاری مستقیم برای تنش ذاتی در عمل پژوهش؛ ارتقای شفافیت روش‌شناختی.	نقاط قوت
یک تعریف کلان و ساختاری ارائه می‌دهد، اما در باب شیوه‌های تأملی خرد، که برای اجرای کیفی «پدیدارشناسی هسته‌ای» ضروری است، راهنمایی اندکی دارد.	مستلزم تمایل و توانایی پژوهشگر برای ممارست در تأملات عمیق فلسفی است؛ تمرکز محدودتری بر توجیه کلان‌رشته‌ای دارد.	محدودیت‌ها

منبع: نگارنده

شکاف پژوهشی و چهارچوب پیشنهادی

مرور این مباحث نشان می‌دهد که رویکردهای کاربردی همچون روش ون‌منن، هرچند در عمل بسیار راهگشایند، اغلب از منظر فلسفی آسیب‌پذیر به نظر می‌رسند؛ وضعیتی که از نوعی بحران هویت و مشروعیت در قلمرو پدیدارشناسی کاربردی حکایت دارد. این بحران نه تنها در مباحث نظری و انتزاعی، که در عرصه عمل نیز خود را می‌نمایاند: جایی که پژوهشگران جوان و دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دفاع از روش خود در برابر داوران و اساتید سردرگم‌اند و اغلب با معیارهای متناقض و گاه متضاد به ارزیابی مطالعاتشان پرداخته می‌شود. از یک سو به «ارتباط عملی» ناکافی و از سوی دیگر به «عدم صرامت

فلسفی» متهم می‌شوند. شکاف پژوهشی دقیقاً همین‌جاست: فقدان یک چهارچوب روش‌شناختی منسجم که بتواند اصالت فلسفی را با سودمندی عملی در هم آمیزد و زبانی مشترک برای گفتگو میان این دو جهان فراهم آورد.

در پاسخ به این خلأ، این پژوهش چهارچوب مفهومی «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» را پیش می‌نهد. این مدل، با الهام از «قوس هرمنوتیکی» پل ریکور، بر حرکتی دیالکتیکی و پویا میان دو لحظه استوار است (Ricoeur, 1981, p. 158). از منظر ریکور، فهم ساده و اولیه (که او آن را «فهم خام»^۱ می‌نامد) باید نخست از یک لحظه تبیین و فاصله انتقادی عبور کند (فاصله‌گذاری). این مرحله، که با صرامت مورد نظر منتقدانی چون زهاوی همسوست، مستلزم نوعی تحلیل عینی و ساختاری است که در آن، پژوهشگر به پیش‌فرض‌ها و محدودیت‌های روش خود آگاهانه اذعان می‌کند. تنها پس از این لحظه انتقادی است که محقق می‌تواند با فهمی عمیق‌تر و آگاهانه‌تر به پدیده بازگردد (لحظه تصاحب)؛ وصول به نوعی «سادگی ثانویه»^۲ که با هدف و نمن برای درک وجودی و درگیرانه از تجربه زیسته هم‌راستا است. چنین شفافی، پژوهش را در برابر اتهام سوژکتیویسم خام و تفسیرهای بی‌ضابطه مصون می‌دارد و در عین حال، به لحظه «تصاحب» مجال می‌دهد تا تأثیری واقعی و پرورشی بر محقق بگذارد. در نهایت، این چهارچوب به تولید بینش‌هایی می‌انجامد که هم از حیث توصیفی «غنی» و هم از منظر فلسفی «مستدل» باشند و بتوانند در هر دو ساحت نظر و عمل، از خود دفاع کنند.

روش تحقیق

این پژوهش از حیث پارادایم، در سنت «تفسیری-انتقادی»^۳ جای می‌گیرد؛ سنتی که بر آن است تا پدیده‌های انسانی را نه به مثابه اموری عینی و مستقل از ذهن، بلکه به‌عنوان ساختارهایی معنادار و تاریخ‌مند بفهمد و در عین حال، پیش‌فرض‌های نهفته در آن ساختارها را به پرسش بکشد. رویکرد کلی آن کیفی بوده و طرح مشخص پژوهش، «تحلیل انتقادی روش‌شناختی»^۴ است. انتخاب این طرح از آن

1. Naïve Understanding

2. Second Naïveté

3. Interpretive-Critical Tradition

4. Methodological Critical Analysis

روست که هدف اصلی مقاله، نه توصیف صرف روش‌شناسی ون‌منن، بلکه کندوکاوی عمیق در مبانی فلسفی آن، ارزیابی نقادانه نقاط قوت و ضعفش، و در نهایت، صورت‌بندی چهارچوبی مفهومی برای کاربرست تأملی و آگاهانه آن است؛ هدفی که ذاتاً نیازمند ابزارهای تحلیلی و انتقادی است.

در چنین طرحی، داده‌ها نه از میدان تحقیق تجربی و مصاحبه با افراد، بلکه از دل متون و نظریه‌ها برکشیده می‌شوند؛ رویکردی که «پژوهش اسنادی»^۱ نامیده می‌شود (Scott, 1990). این پژوهش، با در نظر گرفتن متون به‌مثابه «داده»، به تحلیل و تفسیر نظام‌مند آنها می‌پردازد تا روابط قدرت و ساختارهای معنایی نهفته در آنها را آشکار کند. ذکر این نکته کلیدی ضروری است که چهارچوب «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل»، که در بخش‌های پایانی این مقاله معرفی می‌شود، خود محصول نهایی و میوه این تحلیل انتقادی-ترکیبی است، نه روشی که برای اجرای خود این پژوهش به کار رفته است؛ به عبارت دیگر، این چهارچوب، یافته پژوهش است، نه ابزار آن.

پیکره تحلیلی این پژوهش، که به‌مثابه نمونه‌ای هدفمند از کل آثار مرتبط با پدیدارشناسی هرمنوتیک عمل می‌کند، براساس معیارهایی چون تأثیرگذاری علمی، نمایندگی یک جریان فکری مشخص، و درگیری مستقیم با مناقشه اصلی، انتخاب شد تا نماینده‌ای شایسته از جریان‌های اصلی و نقاط کلیدی بحث باشد. این بدنه تحلیلی غنی، سه دسته از متون را دربر می‌گیرد:

۱. منابع اولیه روش‌شناسی ون‌منن: آثار کلیدی و محوری مکس ون‌منن، به‌ویژه کتاب‌های جریان‌ساز پژوهش در باب تجربه زیسته (van Manen, 1990) و اثر متأخرتر او، پدیدارشناسی عمل (van Manen, 2007) به‌عنوان متون اصلی برای تشریح دقیق و وفادارانه روش‌شناسی او مورد واکاوی قرار گرفتند.

۲. منابع انتقادی: مقالات و آثار کلیدی که به نقد روش‌شناسی ون‌منن پرداخته‌اند، با تمرکز ویژه بر نوشته‌های نافذ و دقیق دُن زهاوی (۲۰۲۰)، به‌عنوان منبع اصلی برای فهم عمیق انتقادات فلسفی و ارزیابی موشکافانه این روش‌شناسی انتخاب شدند.

۳. منابع بنیادین فلسفی: برای ایجاد زمینه نظری و معیاری برای تحلیل، به آثار بنیان‌گذاران پدیدارشناسی و هرمنوتیک (برای مثال، Husserl (1983)؛ Heidegger (1962)؛ Gadamer (2004) و Ricoeur (1981) مراجعه شد تا مفاهیم ون‌منن در پرتو ریشه‌های اصلی‌شان سنجیده شوند.

برای تحلیل این «داده‌های متنی»، از روش تحلیل اسنادی با رویکرد هرمنوتیک انتقادی بهره گرفته شد؛ رویکردی که در آن، افزون بر تفسیر معنای ظاهری، پیش‌فرض‌های بنیادین، زمینه‌های تاریخی و پیامدهای نظری هر رویکرد نیز مورد پرسش و تأمل قرار می‌گیرد. این فرایند تحلیلی در سه مرحله متمایز و در عین حال تودرتو به اجرا درآمد:

● **مرحله توصیفی-تفسیری:** در گام نخست، چهارچوب روش‌شناختی و نمن با استناد مستقیم و دقیق به آثارش، به تفصیل بازسازی و توصیف شد. هدف در این مرحله، ارائه شرحی همدلانه و وفادارانه از روش او بود تا از هرگونه سوءبرداشت یا تقلیل‌گرایی پرهیز شود و فهمی اصیل از دیدگاه او حاصل آید.

● **مرحله تحلیلی-تطبیقی:** در این گام، مفاهیم کلیدی ارائه‌شده توسط و نمن (مانند اپوخه، تقلیل و پدیده) در ترازوی مقایسه با تعاریف اصلی و کلاسیک آنها در متون بنیادین فلسفی قرار گرفت. در این مرحله، استدلال‌های انتقادی زهاوی در برابر دفاعیات و توجیهاات و نمن نهاده شد تا نقاط اصلی شکاف و تفاوت میان دو دیدگاه به‌روشنی آشکار شود.

● **مرحله انتقادی-ترکیبی:** در مرحله نهایی، با فراتر رفتن از توصیف و مقایسه، یک ارزیابی انتقادی و جامع از نقاط قوت و ضعف روش‌شناسی و نمن ارائه شد. بر اساس این ارزیابی، زمینه برای سنتز و ترکیب مفاهیم و در نهایت، صورت‌بندی و ارائه «چهارچوب مفهومی پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل» به‌عنوان راه‌حلی برای برون‌رفت از بن‌بست موجود، فراهم آمد.

به منظور راهبری پدیدگی‌های این تحلیل سه‌گانه و برای انتظام بخشیدن به فرایند سنتز نهایی، تمامی پیکره تحلیلی، که داده‌هایی متنی به شمار می‌رفت، در معرض فرایند کدگذاری‌ای قرار گرفت که از نظریه داده‌بنیاد الهام می‌پذیرفت. این فرایند با کدگذاری باز آغاز شد تا مفاهیم و مقولات بنیادین از بطن متون برکشیده شوند؛ سپس، در مرحله کدگذاری محوری، شبکه روابط میان این مقولات -از جمله پیوندهای علی، زمینه‌ای و تقابلی- شناسایی و ترسیم شد. سرانجام، در مرحله کدگذاری انتخابی، این شبکه از روابط گرداگرد یک مقوله کانونی، یعنی «بن‌بست روش‌شناختی و ضرورت‌گذار از آن»، انسجام یافت. دیاگرام مندرج در بخش بحث و نتیجه‌گیری، در حقیقت، نمود عینی و شبکه مفهومی همین پویش تحلیلی است که معماری استدلال نهایی مقاله را مصور می‌کند.

یافته‌ها

تحلیل اسنادی این پژوهش به دو دسته یافته اصلی و متمایز منتهی شد که هر یک، وجهی از مناقشه محوری مقاله را روشن می‌کنند. در بخش نخست، ساختار روش شناختی ون منن بر پایه آثار اصلی او با جزئیات تمام بازسازی می‌شود تا شالوده بحث فراهم آید. در بخش دوم، یافته‌های برآمده از تحلیل تطبیقی میان دیدگاه او و منتقدانش به تفصیل ارائه می‌شود تا عمق شکاف نظری موجود به تصویر کشیده شود.

یافته نخست: بازسازی ساختار روش شناختی ون منن

تحلیل متون اصلی ون منن، به‌ویژه اثر کلاسیک او پژوهش در باب تجربه زیسته (۱۹۹۰)، آشکار کرد که ساختار روش شناختی او بر تعاملی پویا، غیرخطی و دیالکتیکی میان شش فعالیت پژوهشی استوار است (van Manen, 1990, pp. 31, 93, 127). این فعالیت‌ها که عبارت‌اند از: ۱. روی آوردن به یک پدیده، ۲. تحقیق در تجربه آن‌گونه که زیسته می‌شود، ۳. تأمل بر مضامین اساسی، ۴. توصیف پدیدار از رهگذر هنر نوشتن و بازنویسی، ۵. حفظ یک رابطه قوی و جهت‌مند با پدیده، و ۶. ایجاد توازن در زمینه پژوهش میان جزء و کل، به هیچ عنوان مراحل مجزا و متوالی نیستند که پژوهشگر یکی پس از دیگری طی کند. ون منن پیوسته تأکید می‌کند که پژوهشگر به‌صورتی دیالکتیکی و بازگشتی میان این ابعاد در هم تنیده در حرکت است. برای نمونه، «تأمل بر مضامین اساسی» در نگاه او نه یک مرحله کدگذاری مکانیکی و تقلیل‌گرایانه، بلکه فرایندی عمیقاً خلاقانه و شهودی برای کشف ساختارهای معنایی تجربه است که از طریق رویکردهای متنوعی چون «خوانش کل‌نگرانه»،^۱ «گزینشی»^۲ و «خط به خط»^۳ متن صورت می‌گیرد. به همین‌سان، «توصیف پدیدار از طریق هنر نوشتن» نه صرفاً گزارشی نهایی از یافته‌ها در انتهای کار، بلکه خود روش اصلی پژوهش و ابزاری معرفت‌شناختی برای تأمل و کشف معنا به شمار می‌آید؛ جایی که عمل نوشتن، خود به‌مثابه تفکر عمل می‌کند (van Manen, 1990, p. 128).

-
1. Holistic Reading
 2. Selective Reading
 3. Line-by-Line Reading

برای تعمیق این تأملات و جلوگیری از سرگردانی پژوهشگر در اقیانوس بیکران تجربه، ون‌منن چهار بعد بنیادین تجربه انسانی یا «اگزستانسیال‌های زیست‌جهان» را به‌مثابه راهنمایانی مفهومی و چهارچوب‌هایی برای ژرف‌اندیشی پیش می‌نهد: فضامندی (فضای زیسته)^۱، بدنمندی (بدن زیسته)^۲، زمان‌مندی (زمان زیسته)^۳ و رابطه‌مندی (روابط انسانی زیسته)^۴ (van Manen, 1990, p. 101). اهمیت این ابعاد در آن است که مقوله‌هایی از پیش آماده برای طبقه‌بندی و کدگذاری داده‌ها نیستند؛ بلکه همچون منشورهای عمل می‌کنند که پژوهشگر با تاباندن نور تأمل از خلال آنها، می‌تواند لایه‌های گونه‌گون و اغلب مغفول‌مانده یک تجربه را بکاود و به توصیفی غنی‌تر و چندوجهی‌تر دست یابد.

یافته دوم: تضاد بنیادین با پدیدارشناسی فلسفی

تحلیل تطبیقی متون ون‌منن و آثار انتقادی دن زهاوی، از وجود تضادهایی بنیادین، عمیق و ظاهراً آشتی‌ناپذیر در چهار حوزه محوری پرده برداشت. این تضادها، که در جدول ۲ تلخیص شده‌اند، صرفاً اختلاف‌نظرهایی جزئی نیستند، بلکه شکافی ژرف میان دو تلقی متفاوت از رسالت پدیدارشناسی، یعنی «پدیدارشناسی عمل» و «پدیدارشناسی فلسفی»، را به تصویر می‌کشند.

جدول ۲. مقایسه دیدگاه‌های ون‌منن و زهاوی در باب اصول پدیدارشناسی

معیار	دیدگاه مکس ون‌منن (پدیدارشناسی عمل)	دیدگاه دن‌زهاوی (پدیدارشناسی فلسفی)
هدف اصلی پژوهش	توصیف معنای زیسته یک تجربه؛ پاسخ به پرسش «این تجربه چگونه است؟» (van Manen, 1990, p. 9)	تحلیل «همبستگی» استعلایی میان آگاهی و جهان؛ فراتر رفتن از توصیف صرف تجربه سوژکتیو (Zahavi, 2020, p. 18)
نقش ایوخته و تقلیل	ابزاری عملی برای تعلیق پیش‌فرض‌ها و نظریه‌های رایج جهت بازگشت به تجربه پیش‌تأملی	موضع‌گیری فلسفی رادیکال برای تعلیق «نگرش طبیعی» و تحلیل ساختارهای استعلایی آگاهی؛ نه یک تکنیک، که تغییر نگرشی بنیادین

1. Lived Space
2. Lived Body (*le corps propre*)
3. Lived Time
4. Lived Relation

معیار	دیدگاه مکس ون‌منن (پدیدارشناسی عمل)	دیدگاه دُن‌زهاوی (پدیدارشناسی فلسفی)
جایگاه پژوهشگر	مفسری حساس و درگیر که از طریق نوشتن تأملی، معنای تجربه را کشف، خلق و بیان می‌کند	فلسوفی که به تحلیل دقیق و بی‌طرفانه ساختارهای قصدی و همبستگی میان ذهن و جهان می‌پردازد
مفهوم «پدیده»	پدیده عمدتاً با «تجربه سوژکتیو» و محتوای ذهنی یک فرد یکسان در نظر گرفته می‌شود	پدیده دارای معنایی دوگانه (نوئیس/نوئما) است: هم شامل «عمل پدیدار شدن» (تجربه) است و هم «آنچه پدیدار می‌شود» (ابژه)

منبع: نگارنده

واکاوی عمیق‌تر این تضادها نشان می‌دهد که این شکاف، بازتاب دو غایت و دو جهان‌بینی متفاوت است. درخصوص هدف پدیدارشناسی، یافته‌ها نشان داد که تغییر تمرکز از «تحلیل همبستگی» (Zahavi, 2020, p. 18) به پرسش به ظاهر ساده «این تجربه چگونه است؟» (van Manen, 1990, p. 9)، نوع دانش تولیدی را از یک تحلیل ساختاری و استعلایی به توصیفی غنی، انضمامی و وجودی تغییر ماهیت می‌دهد. در باب نقش اپوخه و تقلیل، تحلیل‌ها آشکار کرد که بازتفسیر ون‌منن این مفاهیم را از یک موضع‌گیری فلسفی رادیکال و دشوار (Zahavi, 2020, pp. 25-27) به رویه‌ای عملی، قابل فهم و قابل دسترس برای هر پژوهشگری در علوم انسانی بدل می‌کند؛ «ترجمه‌ای» که کلید اصلی کاربردی شدن روش اوست، هرچند به بهای از دست رفتن صرامت و دقت فلسفی آن تمام می‌شود. سرانجام، در مورد مفهوم «پدیده»، یافته‌ها نشان داد که یکسان‌نگاری آن با «تجربه سوژکتیو» توسط ون‌منن، تمایز کلیدی و حیاتی هوسرلی میان «عمل تجربه کردن» (نوئیس) و «آنچه تجربه می‌شود (نوئما)» را نادیده می‌گیرد (Zahavi, 2020, pp. 18-20). این امر باعث می‌شود که پژوهش به سمت نوعی روان‌شناسی تجارب فردی سوق یابد تا تحلیل ساختارهای کلی و جهان‌شمول پدیدارها. این تضادها در مجموع، هسته اصلی شکاف روش‌شناختی میان رویکرد عمل‌گرای ون‌منن و دیدگاه مبتنی بر اصالت فلسفی زهاوی را تشکیل می‌دهند.

منظر برای فهم منصفانه هر دو سوی این مناقشه و در نهایت، گذار از آن به شمار می‌رود. چنین منظری به ما اجازه می‌دهد تا رویکرد ون‌منن را نه در حد یک «کژفهمی» فلسفی فرو بکاهیم و نه آن را به سادگی توجیه کنیم، بلکه آن را در مقام تلاشی هوشمندانه برای پاسخ به معضل دیرینه «ترجمه» نظر به عمل، بازشناسیم. بنابراین، وصف «استراتژیک» برای این انتخاب، قضاوتی است کاملاً روش‌شناختی که برآیند عملی آن را می‌سنجد، نه آنکه در پی کشف نیت پنهان مؤلف باشد.

ژرف‌ترین یافته این پژوهش، رونمایی از تضادی ساختاری و بنیادین میان روش‌شناسی «پدیدارشناسی عمل» ون‌منن و صرامت معهود در سنت فلسفی آن است. تحلیل‌ها آشکارا حکایت از آن دارند که ون‌منن در یک مصالحه آگاهانه، «دقت نظری» را با «سودمندی عملی» معاوضه می‌کند. راز توفیق چشمگیری روش او در رشته‌های کاربردی را باید دقیقاً در همین نقطه جست: در توانمندی کم‌نظیر او برای «ترجمه» مفاهیم بغرنج و انتزاعی، همچون اپوخه و تقلیل استعلایی، به مجموعه‌ای از فعالیت‌های ملموس و «انجام‌شدنی». در واقع، او یک نگرش فلسفی را به روشی پژوهشی بدل کرده است؛ ترجمانی که هرچند به بهای فاصله گرفتن از برخی اهداف غایی پدیدارشناسی فلسفی تمام می‌شود، اما درعین حال، ابزاری توانمندساز در اختیار پژوهشگران غیرفلسوف می‌نهد تا جسارت نزدیک شدن به جهان زیسته را بیابند. این انتخاب استراتژیک، ریشه در تعهد عمیق ون‌منن به سنت «مکتب اوترخت» دارد؛ سنتی فکری که غایتش نه نظریه‌پردازی محض، که همواره تعالی بخشیدن به عمل حرفه‌ای از طریق پرورش «ژرف‌اندیشی» و «کیاست» بوده است. پژواک این جذابیت عملی در آثار محققان ایرانی نیز به وضوح شنیده می‌شود؛ آنجا که روش ون‌منن به مثابه محملی برای فراتر رفتن از حصارهای روش‌شناختی مرسوم نگریسته می‌شود (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۱؛ سبحانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۶) و بر ظرفیت آن در کشف معنا از طریق «زبان ویژه شعر و داستان» تأکید می‌شود (برخورداری و همکاران، ۱۳۹۱).

برای فهم دقیق‌تر این «انتخاب استراتژیک»، تمایز نهادن میان دو مفهوم کلیدی در اندیشه ون‌منن، یعنی «دانش پاتیک» و «دانش حساس به عمل» راهگشاست. این دو، مترادف یکدیگر نیستند؛ بلکه به ترتیب منبع و غایت پژوهش او را نمایندگی می‌کنند. «دانش پاتیک»، آن فهم پیش‌تأملی، بدنمند و شهودی است که در تار و پود خود عمل حرفه‌ای و در متن روابط ما با جهان تنیده شده است. این معرفت، نه از جنس گزاره‌های شناختی، که از جنس حس و حساسیت نسبت به موقعیت‌هاست. در

مقابل، «دانش حساس به عمل»، محصول نهایی و هدف غایی پژوهش پدیدارشناختی است؛ این دانش، خود دانش پاتیک نیست؛ بلکه معرفتی است که از طریق تأمل نظام‌مند بر دانش پاتیک حاصل می‌آید و در قالب متنی غنی و توصیفی، تجلی می‌یابد. بنابراین، فرایند پژوهش پدیدارشناختی در نگاه ون‌منن، کیمیاگری تبدیل دانش پاتیک ضمنی به دانش حساس به عمل صریح و قابل انتقال است؛ فرایندی که از رهگذر نوشتن تأملی به انجام می‌رسد.

باوجوداین، هر پژوهشی با مرزهایی مشخص روبروست و اذعان به این محدودیت‌ها، شرط انصاف علمی است. نخست باید تأکید کرد که این مقاله، تحلیلی نظری و روش‌شناختی، متکی بر تفسیر متون است. ازاین‌رو، ادعای وجود «بحران هویت» در میان پژوهشگران، نه یک یافته تجربی، که استنتاجی روش‌شناختی از دل تحلیل تنش‌های پارادایمی است؛ هرچند شواهد متنی در ادبیات کیفی، این چالش را تأیید می‌کنند. دوم، تمرکز این پژوهش بر تقابل اندیشه‌های ون‌منن و زهاوی بوده است. افزون‌براین، بایسته است به یکی از انتقادات بنیادین وارد بر پدیدارشناسی، یعنی گرایش آن به نادیده گرفتن زمینه‌های اجتماعی-سیاسی، پرداخته شود. در نگاه نخست، رویکرد ون‌منن با تمرکز بر «تجربه زیسته» فردی، ممکن است این نقد را تقویت کند. باوجوداین، در همین نقطه است که چهارچوب پیشنهادی این مقاله، «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل»، می‌تواند شکافی معنادار را پر کند. لحظه «فاصله‌گذاری» در قوس هرمنوتیکی ریکور، دقیقاً آن فضایی را می‌آفریند که در آن، پژوهشگر از توصیف صرف تجربه فراتر رفته و به پرسشگری انتقادی روی می‌آورد: «کدام ساختارهای اجتماعی، فرهنگی یا سیاسی، شرایط امکان این تجربه زیسته خاص را فراهم آورده‌اند؟ بدین ترتیب، چهارچوب پیشنهادی این ظرفیت را دارد که پدیدارشناسی را به گفت‌وگویی سازنده با نظریه انتقادی فراخواند و از این رهگذر، به تولید دانشی بپردازد که هم به غنای تجربه فردی حساس است و هم به زمینه‌های کلان اجتماعی آن.

پیامدهای این پژوهش، بیش از هر چیز، فراخوانی است به اتخاذ موضع روش‌شناختی «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل». اما چرا در میان انبوه متفکران، چهارچوب پل ریکور به‌عنوان مناسب‌ترین راه‌حل این بن‌بست برگزیده شد؟ پاسخ در قلب پروژه فکری خود ریکور نهفته است؛ فیلسوفی که رسالت فکری

خویش را میانجی‌گری میان «هرمنوتیک بازیابی معنا»^۱ و «هرمنوتیک شک»^۲ می‌دانست. «قوس هرمنوتیکی» او، شاهکار نظری او برای حل همین تنش است. وی بر آن بود که فهم کامل، ناگزیر از پیمودن هر دو مسیر است: یک لحظه «تبیین» عینی و ساختاری و یک لحظه «فهم» وجودی و درگیرانه. بنابراین، انتخاب ریکور برای این مقاله، نه انتخابی تصادفی، که گزینشی آگاهانه برای حل مسئله‌ای ریکوری است. پیاده‌سازی عملی «لحظه فاصله‌گذاری» این رویکرد، در سه بزنگاه کلیدی پژوهش تجلی می‌یابد: در مرحله طراحی (با تدوین «یادداشت موضع‌گیری روش‌شناختی»)، در حین تحلیل (از طریق «پرسشگری انتقادی از مضامین»)، و در نگارش نهایی (با افزودن زیربخشی با عنوان «موضع‌گیری انتقادی در قبال روش»).

غایت نهایی این چهارچوب، یاری رساندن به پژوهشگر برای خلق متنی است که به معیارهای خود ون‌منن برای یک پژوهش پدیدارشناختی اصیل وفادار بماند: متنی «جهت‌مند، قوی، غنی و عمیق» (به نقل از برقی، ۱۳۸۹). متنی «جهت‌مند» است که دغدغه‌ای مشخص را نشانه می‌رود؛ «قوی» است آنگاه که استدلالی متقاعدکننده در میانه می‌نهد؛ «غنی» است چون در خاک تجارب انضمامی و زیسته ریشه دارد؛ و «عمیق» است زیرا که از سطح توصیف فراتر رفته و به ساختارهای پنهان معنا رسوخ می‌کند. پژوهش رحمانی و همکاران (۱۴۰۱) در باب پیوند «آموزه‌های شعر حافظ» با «یادگیری معماری»، نمونه‌ای درخشان از آفرینش چنین متنی است؛ پژوهشی که هدفش نه ارائه راهکاری فنی، که «پالایشگری انسان» است. این، دقیقاً همان تأثیر پرورشی است که «دانش حساس به عمل» در پی آن است. لحظه «تصاحب» در چهارچوب پیشنهادی ما، همان بزنگاهی است که در آن، پژوهشگر می‌کوشد تا متنی با این چهار گوهر بیافریند.

در مقام پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی، دو افق نوین قابل‌ترسیم است: نخست، انجام مطالعاتی کیفی که خود پژوهشگران را در کانون توجه قرار می‌دهند، امری ضروری به نظر می‌رسد. چنین پژوهش‌هایی می‌توانند به نحو انضمامی روشن کند که کنشگران این عرصه در میدان عمل، چگونه «مخمسۀ هرمنوتیکی» حاصل از تقابل نظر و عمل را تجربه کرده و به مدیریت آن می‌پردازند. دوم،

1. Hermeneutics of Retrieval of Meaning

2. Hermeneutics of Suspicion

هرچند چهارچوب پیشنهادی در پی حل تششی درونی در سنت پدیدارشناسی است، اما خود می‌تواند محملی برای گفت‌وگویی سازنده با پارادایم‌های رقیب، به‌ویژه نظریه انتقادی، فراهم آورد. از این رو، پژوهش‌های آتی می‌توانند این پرسش بنیادین را واکاوی کنند که لحظه «فاصله‌گذاری» در چهارچوب «پدیدارشناسی مبتنی بر تأمل»، چگونه قادر است با دربرگرفتن منظری انتقادی و فراتر رفتن از تجربه فردی، به تحلیل ساختارهای اجتماعی-سیاسی حاکم بر آن تجربه نیز پردازد و بدین‌سان، پلی میان پدیدارشناسی و نظریه انتقادی بنا نهد.

پیام واپسین این پژوهش آن است که کاربست روش‌شناسی ون‌منن به خودی خود خطایی روش‌شناختی نیست؛ خطا، در کاربست ناآگاهانه و غیرانتقادی آن نهفته است که لاجرم به پژوهشی سطحی و از منظر فلسفی، بی‌دفاع می‌انجامد. مسیر پیش رو برای پژوهشگران علوم انسانی، نه‌گریز از این تنش، که در آغوش کشیدن آن از طریق اتخاذ رویکردی «تأملی» است. این مقاله کوشید تا با روشن کردن این مسیر، به پژوهشگران یاری رساند تا آثاری بیافرینند که هم در عرصه عمل معنا دار باشند و هم در ساحت نظر، قابل دفاع.

منابع

- برخوردار، مهین، بختیار نصرآبادی، حسنعلی، و بابازاده، طاهره (۱۳۹۱). معرفی دیدگاه پدیدارشناختی مکس ون منن در تحقیقات تربیتی. همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران (روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت). SID. <https://sid.ir/paper/852072/fa>.
- برقی، عیسی (۱۳۸۹). کاربرد دیدگاه پدیدارشناسی ون منن در مطالعات برنامه درسی. فصلنامه راهبردهای آموزش، ۳(۴)، ۱۳۷-۱۴۱.
- دانایی‌فرد، حسن، خانف‌الهی، احمدعلی، و خداشناس، لیلا سادات (۱۳۹۱). فهم جوهره تجربه‌بازنشستگی کارکنان در بخش دولتی؛ پژوهشی پدیدارشناسانه. اندیشه مدیریت راهبردی، ۶(۲)، ۱۵۳-۱۷۶.
Doi: 10.30497/smt.2013.1325
- رحمانی، هیوا، پورزرگر، محمدرضا، و منصور، بهروز (۱۴۰۱). پدیدارشناسی آموزه‌های شعر حافظ در فرایند یادگیری معماری براساس رویکرد ون منن. باغ نظر، ۱۹(۱۱۷)، ۷۴-۵۹.
Doi: 10.22034/BAGH.2022.341181.5181
- سبحانی‌نژاد، مهدی، احمدآبادی آرانی، نجمه، نجفی، حسن، عبدالله یار، علی، و محمدی، آزاد (۱۳۹۶). تبیینی نواز مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان با تأکید بر پدیدارشناسی ون منن. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی - برنامه‌ریزی درسی)، ۱۴(۲۷) (پیاپی ۵۴)، ۲۱-۸.
SID. <https://sid.ir/paper/127411/fa>.

References

- Barkhordārī, M., Bakhtiyār Naṣrābādī, H. A., & Bābāzādī, Ṭ. (1391 H.sh./2012). Mu'arrifi-yi dīdgāh-i pidārshinākhtī-yi Max van Manen dar taḥqīqāt-i tarbiyātī [Introducing Max van Manen's phenomenological perspective in educational research]. Hamāyish-i Anjuman-i Falsafih-'i Ta'līm va Tarbiyat-i Īrān (Ravishshināsī va ravishhā-yi pizhūhish dar falsafih-'i ta'līm va tarbiyat). SID. <https://sid.ir/paper/852072/fa> [In Persian]
- Barqī, 'I. (1389 H.sh./2011). Kārburd-i dīdgāh-i pidārshināsī-yi van Manen dar muṭālī'āt-i barnāmih-'i darsī [Application of van Manen's phenomenological perspective in curriculum studies]. *Faṣlnāmih-'i Rāhburdhā-yi Āmūzish*, 3(4), 137-141. [In Persian]

- Burch, M. (2021). Make applied phenomenology what it needs to be: An interdisciplinary research program. *Continental Philosophy Review*, 54(2), 275-293. <https://doi.org/10.1007/s11007-021-09532-1>
- Dānāyīfard, H., Khā'if Ilāhī, A. A., & Khudāshinās, L. S. (1391 H.sh./2012). Fahm-i jawhar-i tajribih-'i bāzneshastigī-yi kārkunān dar bakhsh-i dawlatī; pizhūhishī pidārshinākhī [Understanding the essence of retirement experience of employees in the public sector: A phenomenological study]. *Andīshih-'i Mudīriyyat-i Rāhburdī*, 6(2), 153-176. doi: 10.30497/smt.2013.1325 [In Persian]
- Gadamer, H.-G. (2004). Truth and method (J. Weinsheimer & D. G. Marshall, Trans., 2nd rev. ed.). Continuum.
- Heidegger, M. (1962). Being and time (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). Blackwell. (Original work published 1927)
- Husserl, E. (1970). The crisis of European sciences and transcendental phenomenology (D. Carr, Trans.). Northwestern University Press.
- Husserl, E. (1983). Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy: First book (F. Kersten, Trans.). Martinus Nijhoff Publishers. (Original work published 1913). <https://doi.org/10.1007/978-94-009-7262-5>
- Merleau-Ponty, M. (1962). Phenomenology of perception (C. Smith, Trans.). Routledge & Kegan Paul. (Original work published 1945)
- Norlyk, A., & Harder, I. (2010). What makes a phenomenological study phenomenological? An analysis of peer-reviewed empirical nursing studies. *Qualitative Health Research*, 20(3), 420-431. doi: 10.1177/1049732309357435
- Raḥmānī, H., Pūrzargar, M. R., & Maṣṣūrī, B. (1401 H.sh./2022). Pidārshināsī-yi āmūzihā-yi shī'r-i Ḥāfīz dar farāyand-i yādgīrī-yi mi'mārī bar asās-i rūykard-i van Manen [Phenomenology of Hafez's poetry doctrines in the process of learning architecture based on van Manen's approach]. *Bāgh-i Nazar*, 19(117), 59-74. doi: 10.22034/BAGH.2022.341181.5181 [In Persian]
- Ricoeur, P. (1981). Hermeneutics and the human sciences. Cambridge University Press.
- Sabḥānī'nizhād, M., Aḥmadābādī Ārānī, N., Najafī, H., 'Abdullāhyār, A., & Muḥammadī, A. (1396 H.sh./2017). Tabyīnī nū az mu'allifihā-yi barnāmih-'i darsī-yi nihān bā ta'kīd bar pidārshināsī-yi van Manen [A new explanation of the components of the hidden curriculum with an emphasis on van Manen's phenomenology]. *Pizhūhish*

dar Barnāmihrīzī-yi Darsī, 14(27), 8-21. SID. <https://sid.ir/paper/127411/fa> [In Persian]

- Scott, J. (1990). *A matter of record: Documentary sources in social research*. Polity Press.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446208324>
- van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. State University of New York Press.
- van Manen, M. (2007). Phenomenology of practice. *Phenomenology & Practice*, 1(1), 11-30. <https://doi.org/10.29173/pandp1413>
- van Manen, M. (2017). But is it phenomenology? *Qualitative Health Research*, 27(6), 775-779. <https://doi.org/10.1177/1049732317699570>
- Zahavi, D. (2020). The practice of phenomenology: The case of Max van Manen. *Nursing Philosophy*, 21(2), e12275. <https://doi.org/10.1111/nup.12276>